

Купцова І.І.,

*кандидат політичних наук, асистент кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Семенова О.В.,

*здобувач кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ В РАМКАХ МІСІЇ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. В статті досліджується роль ООН в справі міжнародного співробітництва в сфері дотримання та захисту прав людини. Розглядаються основні інституційні механізми, що забезпечують реалізацію правозахисної функції ООН. Детально розглядається питання щодо залучення моніторингових місій ООН в Україні.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, ООН, моніторинг, права людини.

Починаючи з давніх часів, коли Кир Великий, перший цар Стародавньої Персії в 539 році до н.е. звільнив рабів і оголосив расову рівність, зафіксувавши це на циліндрі з обпаленої глини - першого з існуючих пам'ятника про права людей, тема прав людини залишається актуальною і донині. Згодом закони Кіра Великого отримали нове життя в перших чотирьох статтях Загальної Декларації прав людини, універсальному джерелі прав людини міжнародного масштабу.

Концептуалізація прав людини в рамках міжнародного співробітництва стало спробою світового співтовариства встановити новий післявоєнний лад. Перехід до неконфронтаційних форм мирового розвитку відкрив безпрецедентні перспективи усестороннього розвитку правозахисних організацій та сприяв значній активізації діяльності ООН. Багатий досвід правозахисної діяльності підтверджують здатність ООН служити стабілізатором та регулятором світової політики в періоди глибоких трансформацій.

Україна свого часу підписала ряд документів ООН в сфері захисту прав людини. Серед ратифікованих Україною: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації

щодо жінок, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання, Конвенція про права дитини, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, Конвенція про права інвалідів, Факультативний протокол до Конвенції про права інвалідів та ін.

Одним з пріоритетних напрямків політики України є міжнародне співробітництво у сфері заохочення і захисту прав людини. У цій області Україна співпрацює з правоохоронними органами системи Організації Об'єднаних Націй, в першу чергу з Радою ООН з прав людини та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, а також з таким європейськими організаціями, як Рада Європи та Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

Метою такого співробітництва є участь у вдосконаленні міжнародних стандартів і механізмів в галузі прав людини, впровадження цих стандартів в національне законодавство, систематичне представлення та захист національних доповідей про виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі прав людини, організація візитів представників міжнародних організацій, що здійснюють моніторинг за дотриманням прав людини в різних країнах світу.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) є органом, уповноваженим заохочувати і захищати права людини в усьому світі. Робота УВКПЛ включає три головні аспекти: нормотворчу діяльність, моніторинг та забезпечення прав людини.

Рада ООН з прав людини (РПЛ ООН), спеціалізований правозахисний орган ООН, вважається найбільш авторитетною міжнародною організацією

в галузі захисту прав людини. РПЛ ООН — міжурядовий орган в системі ООН, відповідальний за сприяння загальної поваги і захисту всіх прав людини в усьому світі, за розгляд ситуацій, пов'язаних з порушенням прав людини, а також підготовку відповідних рекомендацій.

Основними механізмами забезпечення прав людини є Універсальний періодичний огляд (УПО) і система спеціальних процедур. Механізм універсального періодичного огляду є найбільш важливим інноваційним механізмом Ради. Кінцевою метою його функціонування є поліпшення ситуації у галузі прав людини в усіх країнах.

Заходи, що вживаються неурядовими організаціями з метою більш суворого дотримання прав людини, можна розділити на 3 групи: правові, політичні і суспільні.

До числа правових дій перш за все належать стратегічна судова тяжба, інакше кажучи, свідоме, заплановане ведення судових процесів з метою перегляду інтерпретації існуючого права або усунення з правової системи окремих норм.

До числа політичних дій належить пошук союзників серед політиків, що засідають у національному або міжнародному парламенті (Європейський парламент, Парламентська асамблея Ради Європи). Не менш дієвим засобом впливу є прямиї або опосередковані тиск на уряд через відповідні представництва міжнародних організацій - ООН, Ради Європи, ОБСЄ. На міжнародному рівні політичні дії можуть, наприклад, бути спрямовані на прийняття Комісією ООН з прав людини резолюції, що засуджує масові порушення прав людини в даному регіоні.

Суть суспільних дій полягає у використанні різних форм організаційного, найчастіше колективного впливу на владу у вигляді громадянських акцій без використання насильства.

Спеціальні процедури Ради з прав людини припускають залучення експертів у галузі прав людини, уповноважених інформувати і консулювати стосовно проблем у галузі прав людини або конкретних ситуацій в певних країнах. Система Спеціальних процедур є центральним елементом механізму ООН з прав людини і охоплює всі права людини: цивільні, культурні, економічні, політичні та соціальні [3].

За підтримки Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) спеціальні процедури здійснюють візити до окремих країн; реагують на індивідуальні випадки порушень прав людини і проблеми більш широкого і структурного характеру шляхом направлення державам або іншим особам повідомлень, привертають увагу до можливих порушень прав або зловживань; проводять тематичні дослідження та експертні консультації,

сприяють розробці міжнародних стандартів у галузі прав людини, беруть участь в інформаційно-просвітницькій діяльності, підвищують обізнаність громадськості та надають консультації з питань технічної співпраці.

Спеціальні процедури представлені або окремою людиною («Спеціальний доповідач» або «Незалежний експерт») або робочою групою, що складається з п'яти членів (по одному від кожної регіональної групи ООН: Африка, Азія, Латинська Америка та Карибський регіон, Східна Європа і група Західних країн). Спеціальні доповідачі, Незалежні експерти та члени Робочої групи призначаються Радою з прав людини. Останні не є співробітниками ООН і не отримують грошової винагороди. Незалежний статус мандатаріїв має важливе значення для того, щоб вони могли виконувати свої функції з повною неупередженістю. Термін дії повноважень мандатаріїв не може перевищувати шести років.

У рамках своєї діяльності більшість спеціальних процедур отримують інформацію про конкретні порушення прав людини і направляють відповідні запити урядам. Тримачі мандатів також здійснюють візити до країн для огляду ситуації у галузі прав людини на національному рівні. Після завершення візиту вони готують доповідь, що містить відповідні висновки і рекомендації.

Існує також система спеціальних процедур - яка є одним з головних механізмів РПЛ, створених для моніторингу ситуації в області прав людини. Моніторинг прав людини полягає в:

- суворо продуманому активному зборі даних щодо характеру і масштабу порушень прав людини в даній царині. Такі порушення можуть бути викликані як самими правовими нормами (в тому числі інструкціями і розпорядженнями щодо їх виконання), так і застосуванням зазначених норм;
- обробці отриманих даних та їх зіставленні зі стандартами, встановленими конституцією, ратифікованими міжнародними договорами та внутрішньодержавними законами - у відповідності з ієрархією правових норм;
- встановленні причин порушень прав людини в даній області і вказівці, які зміни слід ввести, щоб виправити існуюче положення;
- зборі матеріалів, необхідних для проведення подальших дій (правових, політичних і громадських) щодо здійснення системних змін.

Моніторинг прав людини повинен за визначенням служити виправленню соціальної дійсності, а не просто її опису та діагностування.

Більше 90 держав, в тому числі Україна, оголосили «постійне запрошення» спеціальним процедурам, що означає їх готовність прийняти візит будь-якого держателя спеціального мандата.

Процедура моніторингу прав людини включає в себе нагляд, розслідування та документування ситуації в сфері дотримання прав людини в окремих країнах. Моніторинг проводиться з метою визначення ступеня відповідності владних відносин в певній державі міжнародним стандартам з прав людини. До основних моніторингових заходів належить систематичний збір, реєстрація та вивчення інформації в сфері дотримання прав людини. Моніторинг як система заходів з діагностування відхилень в сфері захисту прав людини включає також міри із оцінки причин, що призвели до виявлених відхилень. Результатом моніторингу стає релевантна інформація з вказівкою на те, які зміни можуть бути проведені та в яких елементах системи.

В залежності від пріоритетного напрямку політико-правового аналізу та наявних ресурсів моніторинг може проводитися з метою представлення повного спектру порушень прав людини в країні або його може бути обмежено однією або кількома сферами. Виявлення основних тенденцій політичного та соціально-економічного розвитку країн та діагностування широкого комплексу проблем в сфері порушення прав людини представляє собою різновид міжнародного моніторингового контролю, щодо передбачає безперервний нагляд за динамікою прав людини в різноманітних сферах певного суспільства. Такий тип моніторингу претендує на комплексність та узагальненість оцінки стану дотримання прав людини в конкретній країні, що дозволяє ранжувати інформацію у порівнянні із станом в інших країнах. На противагу комплексним профільним моніторинговим кампаніям, що зосереджуються на проведенні оцінки дотримання конкретних прав людини в конкретній сфері, переважають в плані деталізації аналізу проблемних ситуацій в рамках визначених соціально-політичних інститутів. Рекомендацій, що базуються на інформації, отриманій в ході профільного моніторингу, конкретизовані щодо реального стану системи, а тому представляються більш ефективними.

В залежності від пріоритетних напрямків аналізу та доступних інформаційних джерел правозахисні організації, зокрема ООН, мають у своєму розпорядженні серйозний арсенал методів ефективного моніторингу. До «класичних» методів належать вивчення національного законодавства та проектів законодавчих актів, вивчення правил, нормативних положень та реєстраційних записів правоохоронних органів та інших органів влади, аналіз судових рішень, проведення інтерв'ю із потерпілими та вірогідними свідками порушень прав людини, аналіз письмової інформації (скарги) щодо порушення прав людини, моніторинг проведення відповідних заходів (демонстрацій, судових

засідань), моніторинг ситуацій в певних місцях (тюрми), моніторинг представлення ЗМІ важливих подій, аналіз звітів неурядових організацій, міжнародних та національних організацій в сфері порушення прав людини [2].

На сьогоднішній день концепція прав людини, а разом з нею і хитка рівновага, встановлена нею, під серйозною загрозою - проблема охорони прав людини в Україні стоїть гостро як ніколи. Підвищений інтерес до проблематики прав людини в Україні обумовлюється рядом факторів. Зацікавленість міжнародного співтовариства, зокрема найвпливовіших геополітичних гравців - країн Євросоюзу, США, Росії - в оцінці ситуації із дотримання прав людини в Україні пов'язано із можливістю використання інформації про порушення прав людини в інструментальних цілях. В даному випадку отримані дані можуть бути використані як один із механізмів геополітичного тиску на правлячі режими.

Однак в основі діяльності більшості міжнародних моніторингових місій, зокрема тих, що проходять під егідою ООН, лежить принцип незалежної оцінки ситуації в рамках аналізу інформації щодо специфіки та динаміки трансформаційних процесів як в Україні, так і в ряді інших пострадянських країн.

Зазвичай владна еліта демонструє зацікавленість у активній співпраці із міжнародними правозахисними організаціями з ціллю підтвердити свою відкритість, націленість на формування правової держави. На фоні серйозних політичних та соціально-економічних трансформацій вітчизняна політична еліта демонструє зацікавленість у активній співпраці з світовим товариством, зокрема через реалізацію програм залучення представників ООН з ціллю проведення моніторингу ситуації із дотриманням прав людини в Україні та подальшої деескалації напруженості у вітчизняному суспільно-політичному просторі [1]. Повернення до євроінтеграційних програм також вимагає залучення незалежних спеціалістів із моніторингу, що в свою чергу має сприяти оптимізації державної політики у сфері захисту прав людини.

До найбільш проблемних питань, які підіймаються на рівні співробітництва із міжнародними правозахисними організаціями, належать «традиційні» для України проблеми корупції, порушення прав людини в рамках судової, правозахисної систем. Загострення суспільно-політичної ситуації в країні, масові порушення прав людини в контексті протестів та анексії Кримського півострову вимагають активізації діяльності правозахисних організацій в рамках проблемних секторів.

Варто зазначити, що ефективність проведеного моніторингу дотримання прав людини залежить

від ступеню відкритості політико-адміністративних практик, прозорості судової та правозахисної систем та готовності національних урядів використовувати результати моніторингів з ціллю оптимізації державної політики в сфері дотримання прав людини.

Література:

1. Україна — Эксперти з моніторингу прав людини проведуть оцінку в Україні щодо порушеннях прав людини // Прес-конференція Помічника Генерального секретаря ООН з прав людини Івана Шимоновича (Київ, Україна, 14 березня 2014 р.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org.ua/information-centre/news/1807>
2. Marit Mjhlum. Human Rights Monitoring / / The NORDEM manual on human rights monitoring [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publica>
3. Специальные процедуры Совета по правам человека // Организация Объединённых наций. Права человека. Управление Верховного комиссара по правам человека. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ohchr.org/RU/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>

Купцова И.И., Семёнова О.В. Роль Организации Объединённых Наций в рамках миссии по защите прав человека в Украине: политико-правовой аспект. — Статья.

Аннотация. В статье исследуется роль ООН в деле международного сотрудничества в сфере соблюдения и защиты прав человека. Рассматриваются основные институциональные механизмы, обеспечивающие реализацию правозащитной функции ООН. Детально рассматривается вопрос о привлечении мониторинговых миссий ООН в Украину.

Ключевые слова: Организация Объединённых Наций, ООН, мониторинг, права человека.

Kuptsova I.I., Semenova O.V. The role of the United Nations in human rights monitoring in Ukraine: political and legal aspects. — Article.

Summary. This paper examines the role of the UN in international cooperation in the observance and protection of human rights. The basic institutional mechanisms for human rights defense are analyzed. We consider in detail the question of bringing the UN monitoring mission in Ukraine.

Keywords: United Nations, UN, monitoring human rights.